

**ÖNCÜ BİR KADIN YAZAR EMİNE SEMİYE’NİN KALEMİNDEN
“İSLAMİYET’TE FEMİNİZM”**

Yrd. Doç. Dr. Şahika KARACA
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü
skaraca@erciyes.edu.tr

ÖZET

Emine Semiye Hanım Tanzimat döneminin ünlü isimlerinden tarihçi, hukukçu, devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa’nın kızı, ilk kadın romancımız olarak kabul edilen Fatma Aliye Hanım’ın kız kardeşidir. O, Osmanlı kadın hareketi içerisinde yazar, siyasetçi, gazeteci ve öğretmen kimliğiyle öncü bir kişiliktir. Emine Semiye döneminin toplumsal meselelerine duyarlılığını roman, hikâye gibi edebî türlerin yanı sıra çeşitli gazetelerde kaleme aldığı makalelerinde de dile getirir. Bu çalışmada Emine Semiye’nin “İslamiyet’te Feminizm” başlıklı makalesinden hareketle kadınların hak ve özgürlükleri, eğitimi, çalışması, yanlış anlaşılan dinî kabuller gibi dönemin kadın sorunlarıyla ilgili önerileri dile getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Emine Semiye, “İslamiyet’te Feminizm”, Kadın-Erkek Eşitliği, Kadın Eğitimi, Kadının Çalışması.

“FEMINISM in ISLAM”

by

EMINE SEMİYE

a PIONEER FEMALE AUTHOR

ABSTRACT

Daughter to General Ahmet Cevdet (Pasha), a famous historian, lawyer, and statesman during reform era (tanzimat), Emine Semiye Hanım was also a sister to Fatma Aliye Hanım—first woman novelist in our history. She was a pioneering character as a writer, politician, journalist, and teacher within Ottoman feminism. She depicted her concerns about the issues of her time not only through literary pieces such as novels and short stories she wrote, but also through her articles published in newspapers of her time. Departing from her article titled “Feminism in Islam”, this study proposes several suggestions to women related issues of her time such as

women rights and freedom, education, working life, and misinterpreted religious bias.

Key Words: Emine Semiye, “Feminism in Islam”, Equality of Women and Men, Education of Women, Working Women.

Giriş

Osmanlı feminizm hareketinin öncülerinden Emine Semiye (1864-1944) siyasetçi, gazeteci, eğitimci ve edebî kimliğiyle son zamanlarda araştırmacıların dikkatlerini çekmeye başlamıştır. Tanzimat’ın önemli devlet adamı, tarihçi ve hukukçularından Ahmet Cevdet Paşa’nın kızı Emine Semiye, kendisinden iki yaş büyük ablası Fatma Aliye ile birlikte Batılılaşma sürecimizle hız kazanan kadın hareketi içerisinde aktif roller yüklenmişlerdir.

1908’de Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle oluşan özgürlük ortamında Osmanlı kadınları gazetelerde, dergilerde, edebiyatta görünür hâle geldiler ve kadınlığa ait sorunlarını çeşitli yayın organlarında dile getirerek bu sorunlara yönelik çözüm arayışlarına girdiler. Böylece aydın Osmanlı kadınları, ortak bir kadınlık bilinci ve ortak bir ‘kadınlık mefkûresi’ geliştirdiler. Bu dönem Osmanlı feminizminin de temellerinin atıldığı bir dönemdir. Emine Semiye de Osmanlı feminizminin öncüleri arasındadır. O gerek çeşitli dergi ve gazetelerde kaleme aldığı makalelerinde gerekse Meşrutiyet’in ilanını takip eden zamanlarda kadınlara verdiği konferanslarla kadın hakları için mücadelede bir öncü görevi yüklenmiştir.

Emine Semiye sadece kadın hareketi içerisindeki yeriyle değil eğitimci, siyasetçi ve gazeteci yönleriyle de dikkatleri çekmektedir. O, bir yandan İttihat ve Terakki Cemiyetinin Selanik kadın kolları başkanlığını yaparak siyasi hayat içerisinde aktif olarak yer alırken bir yandan da önce Selanik ve Edirne’de sonra da Anadolu’nun çeşitli illerinde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Ancak bütün bu hizmetlerinde asıl hedefi kadınlığın durumunu iyileştirmektir. Emine Semiye’nin “İslamiyet’te Feminizm” (Emine Semiye, tarihsiz a, s. 3-8) isimli makalesi de bu konuda kaleme aldığı önemli yazılarından. Emine Semiye Halil Hamid’in *İslamiyet’te Feminizm Yahut Âlem-i Nisvanda Musavat-ı Tamme* isimli kitabının ilk bölümünü oluşturan bu makalesinde kadınlıkla ilgili düşüncelerini çarpıcı bir üslupla dile getirmiştir.

Tanzimat döneminde başlayan, Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde de devam eden süreçte kadın modernleşme projesinin baş aktörü olmuştur. Kadının modernleşmesi devletin modernleşmesinin ölçütü sayılmıştır. Bu sebeple kadın ve kadınlığa ait meseleler Osmanlı aydınları tarafından önemsenmiştir. Emine Semiye de aydın bir Osmanlı kadını olarak kadınlıkla ilgili meselelere duyarsız kalmaz. O “İslamiyet’te Feminizm”de öncelikle çağdaşlaşma sürecinde kadının önemi üzerinde durur. “*Cemiyet-i beşeriyenin kısm-ı azamını teşkil eden kadınların terakki ve tekâmülünü düşünen akvam bugün milel-i mütemeddinenin en yüksek mevkilerinde bulunmaktadırlar. Zira ruh-ı aile kadın, mehd-i insaniyet kadın, hazine-i feyz-i ümit hep kadındır*” (Emine Semiye, tarihsiz a, s. 3)! Emine Semiye kadının çağdaşlaşmasıyla Osmanlı Devleti’nin çağdaşlaşmasını birbirini tamamlayan unsurlar olarak görmüş, kadını aile ve toplumun merkezine yerleştirmiştir. O, makalesinde çağdaşlaşma

sürecinde kadınlıkla ilgili dönüşümleri ise kadın-erkek eşitliği, kadınların eğitimi ve çalışması, İslamiyet'te kadının yeri ve yanlış anlaşılınan Batılılaşmanın kötü sonuçları gibi konular üzerinden vermiştir.

Bu makalede Emine Semiye'nin "İslamiyet'te Feminizm" isimli yazısından hareketle kadınlıkla ilgili meselelere bakış açısı değerlendirilecektir. Böylece Emine Semiye ve çağdaşlarının fikirlerinden yola çıkarak kadınlığın durumuna ait genel anlayış ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Kadın-Erkek Eşitliği

Tanzimat'la birlikte kadın-erkek eşitliği sorgulanmaya başlar. Kadınların erkeklerle eğitimde, sosyal hayatta ve çalışma hayatında eşit haklara sahip olması aydınların kaleminden sık sık dile getirilir. Emine Semiye de öncü bir Osmanlı kadını olarak makalesinde kadın-erkek eşitliği konusu üzerinde ayrıntılı olarak durur. Yazar Osmanlı kadınlarının toplumun en yüksek mevkilerinde bulunduğunu ve insaniyet hazinesine sahip olduğunu belirterek kadınla erkek arasında zekâ bakımından fark olmadığını şöyle ifade eder: "*Evet efendim, tıbben kadınla erkek dimağı arasında hiçbir fark yoktur. Erkek ve kız çocukların karışık olarak tahsil ettikleri Amerika'daki darü't-tedrislerde, daima istidât ve zekâlarıyla temeyyüz eden ve aliyyü'l-alâ derecesini kazanan talebatın talebe adâtına müsavi gelmekte olduğuna dikkat eden esâtize-i kiramical ile nisvan beyninde fark bulunmadığına hüküm vermişlerdir. Buna dair aceze de etibba-yı hazıkanın ekserisinden muvafık izahat almıştım. Fazla olarak kadınların zekâsı yüksek, maneviyatı rakik ve şeffaf bir şefkatle mücellâdur deniliyor*" (Emine Semiye, tarihsiz a, s. 5). Emine Semiye, devrine göre oldukça farklı bir söylemle kadınların erkeklerle eşit hatta onlardan zekâ, maneviyat ve şefkat yönünden daha yüksekte olduklarına inanır ve kadınları erkeğin gölgesi hâline getirmek isteyenlere meydan okuyan bir tavırla hakları olanı almak için çağdaş Türk kadınının elinden geleni yapacağını belirtir. Fatma Aliye de kız kardeşi gibi kadın-erkek eşitliğini savunur: "*Şu satırları kadınlığı müdafaa fikriyle dahi yazmıyorum. Zira mesail-i insaniyede âcizelerince kadın ile erkeğin farkı olamaz. Hepsi insandır. İnsaniyete hizmet ise ancak hakikatle olur. Husemâmızı, muarızlarımızı iskât edecek olan hakikattir.*" (Canbaz, 2007, s. 66). Ancak O, Emine Semiye gibi sert bir söyleyişi seçmez.

Emine Semiye "İslamiyet'te Feminizm"de kadın-erkek eşitliği konusunda Eski Yunan ve Müslüman Arap toplumlarında kadının konumuyla ilgili bilgiler verir. Eski Yunan'da kadının faydalanılan bir hayvandan farkı olmadığını ancak güzel, cilveli ve hoş sözlü olanların adlarına mabetler dikilecek kadar yüksek mevkilere ulaştıklarını, Müslüman Arap kavimlerinde ve Müslüman Türklerde ise kadınların şair, âlim ve siyasetçi gibi önemli mevkilere çıkabildiklerini söyler. Sadece erkeklerin yapabilecekleri uğraşılarmış gibi algılanan bu alanlarda kadınların da var olmasının kadın-erkek eşitliğinin göstergesi olduğunu da sözlerine ekler.

2. Kadın ve Eğitim

Tanzimat'la birlikte önem kazanan diğer bir konu da modernleşmenin simgesi haline gelen kadının eğitimi meselesidir. Bu sebeple yazarlar sık sık makalelerinde ve edebî

eserlerinde dikkatleri kadın eğitimi meselesine çekerler. Tanzimat döneminde modernleşmenin simgesi hâline gelen kadının eğitimi meselesinde amaç, Osmanlı toplum yapısı içerisinde kadının üstlendiği rolleri iyileştirmek ve geliştirmektir. Bu dönemde kadın eğitimi konusunda iki farklı anlayış söz konusudur: Batıcılar ve gelenekçiler. Tanzimat yıllarında modernleşmeden yana olan Batıcıların ve mevcut durumun korunmasını isteyen gelenekçilerin birleştikleri nokta öncelikle kadının iyi bir anne ve eş olmasının gerekliliğidir. “*Erkek reformcular, kadınların eğitilmesini, her şeyden önce çocukların yetiştirilmesi açısından önemli buluyorlardı. Onlara göre, kadınların eğitim görmesi, ikinci olarak, sevgiye dayanan bir karı-koca ilişkisi ve huzurlu bir aile hayatı için; üçüncü olarak da, toplumun ilerlemesine ve refahına katkıda bulunacağı için önemliydi*” (Durakbaşı, 2002, s.97). Tanzimat döneminden itibaren erkek reformcular kadının eğitimi olmasını, iyi bir anne ve iyi bir eş olabilmesi yönüyle gündeme getirirler. Çünkü eğitilen kadın çocuğunu iyi yetiştirecek, kocasını mutlu edebilecek ve böylece toplumun ilerlemesine katkıda bulunmuş olacaktır. Görüldüğü üzere modernleşme döneminde kadınların toplumsal değişim projesinin özneleri görevini yüklenmelerinden dolayı kadın eğitimi meselesi önemsenmiştir. Emine Semiye de hem roman ve hikâyelerinde hem de makalelerinde kadın eğitimine yönelik fikirlerini dile getirir. Ancak o dönem içerisinde kadın eğitimine hâkim olan “iyi anne, iyi eş” anlayışından farklı bir yaklaşım benimser. Emine Semiye kadın eğitimini dönem içerisindeki geleneksel anlayıştan farklı bir düşünüşle hak ve eşitliklerin sağlanması noktasında önemser. Kadın eğitimle cehalet örtüsünü üzerinden atacak ve yüzyıllardır devam eden ataerkil sistemin işleyişine boyun eğmeyecektir.

Emine Semiye “İslamiyet’te Feminizm”de ataerkil düzen içerisinde geleneksel rollerini benimsemiş kadınların eğitimle zihinsel bir dönüşüm yaşayarak hak ve özgürlükleri için mücadeleye başlayacaklarına inandığını belirtir: “*Zaten tarik-i hayatta her şey alışmaktan ibarettir! Bizi bir muhit-i muzik içinde zaaf ve zilletle alıştıranlar... ve öyle zebun yetiştirmizi görmekle reculane... mağrur olanlar indinde ihtimal kadınlar erkeklerin gölgesidir!!! Lakin hürriyet-i şahsiyesini istirdat için bütün sükûn ve saadetini fedadan çekinmeyen nisvan-ı mütemeddine; hariçten o muhit-i muziki göstererek bazen tehdit... bazen nevazişkâr ninnilerle bizi uyutmaya uğraşan ey gafil ricalimiz!.. Aldaniyorsunuz... Belki bugünkü valideler dest-i tahakkümünüzde böyle uyusuk.. bi-haber kalabilirler! Belki bir kısmı da bu nevm-i nüşin-i nevazişane mağluben kadınlığı unutarak oyalanabilirler!.. Fakat şem’a-i medeniyet etrafına toplanan hanım kızlar -önlerine açılmış sahaif- ulûm ve fûnunla tenevvür eyledikçe insaniyete musaddar olan kadınlığa geçirilmiş tavk-giran-ı taassubu artık çıkarmak ihtiyacını elbette hissedeceklerdir! Diye bağıryorlar*” (Emine Semiye, tarihsiz a, s.5-6). Emine Semiye bu sözleriyle aslında ataerkil sisteme savaş açar. Çünkü kadınlar bu sistem içerisinde ikincil bir konumdadır. Kadınların kendileri için öngörülen edilgen kimlikleriyle ataerkil sistem tarafından belirlenmiş hayatı sorgulamadan yaşamaları ataerkil sistemin işleyişinin sorunsuz olmasını sağlayacaktır. Ancak kadınlar öznel bir varlık olarak kendilerini ortaya koymaya çalıştıklarında bu sistem bozulacaktır. Emine Semiye gönül okşayıcı ninnilerle kadınları uyuttuklarını zanneden erkeklerin aldandıklarını söyler. Çünkü belki o günün şartlarında kadınlar aldatılabilirler ancak medeniyet ışığının etrafına toplanan kadınlar ilim ve fenle aydınlandıkça taassup zincirinden kurtulacaktır.

Emine Semiye *Hürriyet Kokuları* isimli eserinde de kadınların hak ettiği yere ulaşabilmesi için öncelikle iyi bir eğitim alarak cehaletten kurtulmalarının gereği üzerinde durur: “*Kadın- Lafz-ı muhteremine izafe edilecek terbiye-i fikriye maatteessüf mekteplerimizde istihsal edilemediği için... tenevvür etmiş hanımlarla birleştiğimizde teati-i efkârımızdan hasıl olacak nafile neticelerle zavallı nisvan-ı İslam'ın yüzlerindeki kalın ve siyah peçeler gibi manada büründükleri cehalet örtüsünü delip geçerek hissiyatlarını uyandırmak... Bahusus ilim ve tahsilin kadrini onlara anlatmak... Bilir misiniz ki ne büyük hizmettir? Ve ne mukaddes bir vazifedir!*” (Emine Semiye, tarihsiz b, s.7)Emine Semiye Türk kadınlığının hak ettiği yere ancak eğitimle ulaşabileceğine inanır. Nitekim o sık sık dile getirdiği bu düşüncelerini fiiliyata da geçirmiş; hayatının büyük bir kısmında eğitimci kimliğiyle Selanik'te kız okullarında müfettişlik ve İstanbul, Ordu, Adana, Sivas gibi şehirlerde de Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

3. Kadının Çalışması

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilanı ile hızlanan modernleşme sürecine kadar erkekler toplumsal alanda üretim sürecine katılmışlardır. Kadınlarsa ev içinde hizmet etmişlerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar yavaş yavaş kamusal alana dâhil olurlar. Eğitimli kadınlar öğretmenlik ve hemşirelik gibi kadınlığın ev içi hizmetlerinin devamı niteliğindeki işlerde, eğitimli olmayanlar ise işçi olarak fabrikalarda çalışmaya başlarlar. Bir yandan eğitimli kadının kamusal alana çıkma isteği diğer yandan savaşlar nedeniyle erkeklerden boşalan alanları kadınların doldurması kadınların çalışma hayatına dâhil olmasını sağlamıştır. Emine Semiye de eğitimli bir kadın olarak öğretmenlik, gazetecilik ve hemşirelik yapmıştır. Aynı zamanda edebî eserleri ve makalelerinde de zaman zaman kadının çalışması meselesini vurgulamıştır. “İslamiyet'te Feminizm” adlı makalesinde de kadının çalışması fikri üzerinde durur ve makalesinde kadınların eğitimle birlikte hak ve özgürlüklerini kazanma noktasında bilinçleneceklerini vurgular. Böylece kadınlar iyi bir eğitimle ev içinden toplumsal alana çıkarak ekonomik özgürlüğünü kazanacak ve erkeklerin ataerkil düzen içerisinde var olan konumlarını sarsacaktır: “-Ey nisvan-ı İslam.. Ey muhterem hemşirelerim! Çünkü kadınlar erkeklerden keskin olan zekâları sayesinde iyi okurlarsa çok öğrenecekler. Rabbimiz Teala'nın verdiği ve peygamberimiz efendimiz hazretlerinin tebliğ buyurduğu imtiyazlara akılları da erecek.¹ Ticarete, sanata süluk ederek nafakalarını kazanacaklar. Sonra erkeklerin başlarına indirmek istedikleri maddi ve manevi darbelere artık boyun eğmeyecekler” (Emine Semiye, 1909, s.2)! Hayatını kendi gücüyle devam ettiren kadın artık toplumsal hayatın aktif öznesi olacak, bu durum beraberinde kadının kocasına karşı konumunda da değişimi getirecektir. Emine Semiye'nin ablası Fatma Aliye de kadının kocasına karşı var olan konumunun toplumsal hayatta çalışarak elde edeceği sosyal mevkiyle dönüşüme uğrayacağını düşünür: “*Bazı zevceğin zevcelerine adem-i sadakatle gözyaşı döktürmeleri, hırpalamaları hep onları sevmediklerinden değildir. Kadının temin-i maişet için bir medarı, ekme kazanacak bir sanatı olmadığından kendisini terk edemeyeceğini bildiği*

¹ Metinde 'edecek' şeklinde geçmektedir.

içindir."² Kadının çalışmaması toplumsal hayattan soyutlanmasını ve ev içi hayatla sınırlandırılmasını beraberinde getirir. Ev içi hayatla sınırlanan kadın ise hayatını devam ettirmek için gerekli olan ihtiyaçlarını temin etmek noktasında kocasına bağımlıdır. Bu konuda erkinin farkında olan erkek bunu kadına karşı kullanmak hakkını da zaman zaman kendisinde görür. Eğitimle donanmış kadın toplumsal hayatta kendisine yer açarak erkeğe olan bağımlılığından kurtulacak ve bireyselleşecektir.

4. İslamiyet'te Feminizm

Toplumları oluşturan önemli kültürel öğelerden birisi olan din unsuru kadınlıkla ilgili konularda tarih boyunca önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde de İslamiyet'te kadının yeri yeni bir medeniyet dairesine girilmeye başlanıldığından itibaren daha da önem kazanmıştır. Emine Semiye de dönem içerisindeki bu tartışmalara ilgisiz kalmaz ve "İslamiyet'te Feminizm" adlı yazısında kadının yerini sorgular. O makalesinde kadın hakları ve bu hakların din dışı birtakım kabullerle sınırlandırılması üzerinde durur. Yazar İslamiyet'in kadını ticaretten, ziraattan, yaralıları tedavi etmek için savaşa gitmekten men etmediğini, kadınların saygıdeğer ve hür olduklarını söyler. Ta ki Abbasiler dönemine kadar kadınlığın bu durumunun devam ettiğini ancak bu dönemde kadının süslü esaret örtüsüne bürünmeye başladığını, kadınlığın bugünkü durumunun ise İslamiyet'in izin verdiği ölçülerden uzakta olduğunu belirtir. Ona göre kadınlığın içinde bulunduğu durum dinî değil, tamamen toplumsal koşullardan kaynaklanmaktadır: "*Şimdiki hâlimizin dinî değil, arzî olduğu malum bir keyfiyettir. Bize lazım olan şeriat-i garra-ı Muhammediyenin mesağ verdiği hürriyet-i mutahharadır*" (Emine Semiye, tarihsiz a, s. 7). Emine Semiye İslam'ın başlangıçta eşitlikçi bir söyleme sahip olduğunu ancak sonradan bu söylemin kadının aleyhine olarak değiştiğini düşünmektedir. Aslında Emine Semiye'nin karşı çıkışı din aracılığıyla kutsallaştırılmış kalıp yargılar ya da başka bir deyişle toplumsal cinsiyetle alakalıdır. Toplumsal cinsiyetle kadın ve erkek kimlikleri belirlenir. Bu kimlikler din ve geleneğin uzun bir süreçte oluşturduğu kabullerdir. "*Din, özellikle de tek tanrılı dinler, bu kalıpları ve imgeleri oluşturmada ve onların insanlar tarafından benimsenerek içselleştirilmesini sağlamada belirleyici bir rol oynar; çünkü bu kalıpların mutlak ve değişmez, başka bir deyişle 'kutsal' olduğunu vazedir.*" (Berktaş, 2000, s. 17). Dinin ataerkil sistemin öngördüğü birtakım eril değer yargılarıyla yüzyıllar içerisinde birleşmesi ve sonrasında bu değerlerin sadece dinle kutsallaştırılması kadın ve erkek kimliklerinin değiştirilmesi oldukça zor kalıplara bürünmesini de beraberinde getirmiştir. Emine Semiye de tam da bu noktada eleştirilerini dile getirir. Onun kadınlıkla ilgili yazılarının birçoğunda İslamiyet'te kadına verilen hakların yanlış yorumlanması ya da İslam âlimleri tarafından görmezden gelinmesiyle ilgili tespitleri oldukça ilgi çekicidir. Yazar "Bir Hediye-i Fikriye" isimli makalesinde bu konudaki eleştirilerini sert bir üslupla dile getirir: "*Bizi kahr içinde yaşatmak isteyen ircaiyun, hangi salahiyetle Cenab-ı Hakkın bahşettiği, peygamberin buyurduğu hukuk-ı nisvanı, yani hayat-ı beşeriyedeki hakk-ı iştirakımızı inkâr etmek istiyorlar? Cemiyetler teşkiliyle, yaşamak mecburiyetinde olan nev-i beşerin kısm-ı azamı da kadından mürekkeptir. Bahusus Hak Teala Hazretleri kadınlarınızı hayat-ı içtimaiyedeki hukuklarından tecrit*

² Taksim Atatürk Kitaplığı, Fatma Aliye Hanım Evrakı: 9/3 Nolu belge.

ederek onları kapayınız.. yolunda bir emir vermemiştir. Biz insan değil miyiz?!.. Nasıl oluyor da bu hayat-ı miskinaneye mütevekkil görünüyoruz! İşte bu tevekkülümüz değil midir ki bizi hukuk-ı tabiiyye ve meşruamızdan mahrum bulunduruyor!.. Hadim-i şerif olması gereken ulema-yı kiramımız hukuk-ı nisvanı niçin ketm ediyorlar? Günah değil mi” (Emine Semiye, tarihsiz b, s.24)? Emine Semiye İslamiyet’in kadınlara verdiği hakların ellerinden alınarak kadının toplumsal hayattan dışlanıp ötekileştirilmesine isyan eder. O böylesine bir hayatı tümüyle reddeder. Emine Semiye sözlerinin devamında Hz. Muhammet zamanında medeniyetin en iyi şekilde uygulandığını ve kadının mevki olarak çok iyi bir yerde olduğunu ancak sonraları sefahat ve birtakım tensel arzularla sekiz-dokuz yüz senelik İslam hükümetinin mahvolduğunu söyler.

5. Yanlış Batılılaşma

Tanzimat’ın ilanı ile hızlanan modernleşme sürecinde Osmanlı toplum yapısı içerisine Batılı yaşam biçimleri hızla girmeye başlamıştır. Bir yandan Batılı tarzda eğitim kurumlarında, bir yandan gazete ve dergiler aracılığıyla Batılı kadın ve erkeğin giyim tarzları, eğlenceleri gibi gündelik yaşama ait unsurlarla Osmanlı toplumu tanışmıştır. Ancak bu dönemde Osmanlıda Avrupa toplumunun gelenek ve göreneklerine bağlı büyük bir kesiminin olmasının yanı sıra aşırı serbest şekilde yaşayanlar da mevcuttur. Osmanlı aydınlarının korkusu ise Batılılaşmanın yanlış algılanarak toplum yapımıza uygun olmayan Batıya ait gündelik hayat unsurlarının benimsenmesidir. Emine Semiye “İslamiyet’te Feminizm”de yanlış anlaşılın medeniyet ve bunun olumsuz sonuçlarına değinir. O bu konudaki endişelerini kadın üzerinden dile getirir: *“Medeniyetin iyiliklerini bırakıp yalnız hevaperestliğe ait kısmını öğrenmek-tabii kadınlıktaki nur-ı kutsiyeti karartır... Biz, o hâli ayn-ı felaket add ideriz. Bahusus henüz medeniyet nedir anlamayan zamanımız nisvanı için... mantıksız temeddün maazallah ahlaksızlık üstüne ahlaksızlık ilave eder”* (Emine Semiye, tarihsiz a, s. 7)! Emine Semiye yanlış Batılılaşmanın Osmanlı kadının ahlakını bozacağından endişelenmektedir. Modernleşmenin toplum hayatına getirdiği en büyük değişiklik erkeklere özgü toplumsal alanlara kadınların da girmeye başlamasıdır. Ancak medenileşmenin ne olduğunu tam anlamıyla kavrayamayan kadınların medenileşmeyi aşırı serbest davranmak olarak nitelendirmeleri ve öyle de davranmaları toplumsal hayatta yozlaşmalara yol açmaya başlamıştır. Emine Semiye bu yozlaşmanın feminizmle özdeşleştirilmesine karşı çıkar. O, “Feminizm Ne Demektir?” isimli makalesinde de feministlikle yanlış yorumlanmış medeniyetin birbirine karıştırılmasından rahatsızdır: *“Biraz tenevvür etmiş hanımlarımızın medeniyet âlemindeki bazı uygunsuzluklara dalmalarının!.. Feministlikle hiç alakası yoktur!.. Bu; asriliğin göze batan sivri ucudur!. Yani bilmemezliktir”* (Emine Semiye, 1921, s. 2).

Emine Semiye sadece makalelerinde değil hikâye ve romanlarında yanlış Batılılaşmayı sık sık dile getirir. Edebiyat dünyasında Emine Vahide müstearıyla ilk olarak ismini duyurduğu *Terbiye-i Etfale Ait Üç Hikâye*’de yanlış anlaşılın alafranga eğitimin çocuk terbiyesi, özellikle de kız çocuklarının terbiyesi üzerindeki olumsuz etkilerinden söz eder. Onun romanlarında Batılılaşmayı yanlış algılayan kahramanlar genellikle kötü yola düşer ya da büyük felaketlere sebep olurlar. Örneğin *Gayya Kuyusu*’nda Safai Bey Batılılaşmayı sadece yüzeysel olarak algılamış, ahlaken düşerek

evlerinde büyüyen hizmetkârının kızı Yekta'ya zorla sahip olmuş ve onun kötü yola düşmesine sebep olmuştur. *Muallime*'de ise kocası Mahsul Bey'in de tesiriyle alafranga bir hayat tarzını benimseyen Saadet, kocasını kızının nişanlısı Süheyl'le aldatur ve sonunda yasak aşkının ortaya çıkmasının utancıyla intihar eder.

Sonuç

Osmanlı kadın hareketi içerisinde siyasetçi, gazeteci, eğitimci ve edebî kimliğiyle aktif bir rol yüklenmiş olan Emine Semiye öncü feministlerimiz arasındadır. Onun "İslamiyet'te Feminizm" isimli makalesi de kadınlıkla ilgili görüşlerine değindiği oldukça ilgi çekici bir makalesidir. Bu makalesiyle devri içerisinde kadınlığa ait sorunlar ve çözüm yollarını işaret etmiştir. Ancak onun feminizmi devrine göre oldukça keskin çizgiler taşır. Devrinden farklı bir söylemle kadının ataerkil düzen içerisindeki nesnel kimliğinden uzaklaşarak birey olarak toplumda var olmasını ister. Bunun için ise önerisi eğitimle kadının farkındalıklarının artmasıdır. Böylece bilinçlenen kadın hak ve özgürlükleri için mücadele etme bilincine erişmiş olacaktır. Emine Semiye kadının toplumsal hayatta var olan konumunu sorgularken ataerkil düzenin işleyişinde etkin olan dinin yanlış anlaşılması üzerinde de durur. İslam'ın kadına yüksek mevkiler ve haklar verdiğini ancak bunların zamanla gizlendiği ya da yanlış yorumlanarak kadınların mevkilerinin ve haklarının ellerinden alındığını belirtir. Emine Semiye bu söylemleriyle Türk kadınlığının hak mücadelesinde önemli bir yere sahiptir. Ancak o birçok aydın Osmanlı kadını gibi unutulmuşluğun pençesindedir. Onun şimdiye kadar üzerinde durulmayan faaliyetlerini günümüze taşıyarak kadın tarihi içerisinde görünür kılmak ruhunu şad edecektir.

KAYNAKÇA:

- Berktaş, Fatmagül (2000), *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 2.baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Canbaz, Firdevs (2007), *Çok Eşlilik Taaddüd-i Zevcat Fatma Aliye Mahmut Esad*, Hece Yayınları, Ankara.
- Durakbaşı, Ayşe (2002), *Halide Edip (Türk Modernleşmesi ve Feminizm)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Emine Semiye (tarihsiz a), “İslamiyet’te Feminizm”, *Halil Hamid, İslamiyet’te Feminizm Yahut Âlem-i Nisvanda Musavat-ı Tamme içinde*, Kiteum Matbaası, İstanbul, Kitapçı Tahir Efendinin kütüphanesidir, s.3-8.
- Emine Semiye (tarihsiz b), *Hürriyet Kokuları*, Milli Ktp. Yz. A. 4664.
- Emine Semiye, “Yeni Nizam Darbeleri”, *Yeni Gazete*, S.404, 24 Ramazan 1327/26 Eylül 1325/9 Ekim 1909, s.2.
- Emine Semiye (1921), “Feminizm Ne Demektir?”, *İzler*, Nu. 25, 15 Şubat 1921, s. 2.
- Kandiyoti, Deniz (1996), *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Taksim Atatürk Kitaplığı, Fatma Aliye Hanım Evrakı: 9/3 Nolu belge.

“Musavat-ı Tamme” münasebetiyle bazı edibe ediplerimiz tarafından gönderilen mektuplardır:

İSLAMİYET’TE FEMİNİZM

5 Mayıs 1326 Çarşamba (18 Mayıs 1910)

Cemiyet-i beşeriyenin kısm-ı azamını teşkil eden kadınların terakki ve tekâmülünü düşünen akvam bugün milel-i mütemeddinenin en yüksek mevkilerinde bulunmaktadır. Zira ruh-ı aile kadın, mehd-i insaniyet kadın, hazine-i feyz-i ümit hep kadındır!

Beşeriyetin mebadisinde -kadın- teneffua yarar bir hayvan makamındaydı. Fakat yine onsuz yaşanılmıyordu! Yunan-ı kadimde zevceler eski makamlarında... bırakılarak güzel, işvekâr, hoş kelimeler olan kısmı o kadar âlâ edildi ki adeta namlarına mabetler yapıldı!!

Kavm-i Arap- nev-i beşerin en mühim kısmı kadın olduğunu takdir ettiği zamanlar şan ve şöretle parlamışlardı! Misal olarak atideki esâmiyi sayabiliriz:

Ecnâdın vakasında çadırın direğiyle muhaciminden yedisini öldüren Ümm-i Hakîm Mahzumiyye gibi kahramanlar -telamizesinden ekâbir-i ulema içinde mütehayyir İbn-i Asâkir ve İbn-i Şahne’ler yetiştiren Ümmü’l-Hayr gibi allameler – Siffin vakasında Hazret-i Ali’nin tarafını iltizam ve müessir nutuklarıyla askeri tahris ve tergib eden Kûfeli Ümmü’l-Hayr Bint-i El-haris- ve Hazret-i Osman’ın hilafetinde zuhur eden vukuat sırasında müşarüniyleye nasihatiyle be-nam-ı zevecât-ı mutahharattan Ümmü Seleme Hazretleri gibi nutuklar hulefa-yı Abbasiye’den Muktedir Billah’ın Ümmü’l Veled cariyesi olup umur-ı hükümette büyük bir hüküm ve nüfuz kazanmış olan Kahramane gibi siyasiye karışanlar da zuhur etmiştir.

Mülûk-ı Guriyye’nin on birincisi olan Raziye Sultan’ı ve Sultan Ahmet Han-ı Evvel’in kadınlarından Kösem Valide’yi de zikredersek, ümem-i saire-i İslamiye içinde dahi şairelerden, allamelerden başka siyasiyyundan pek çoklarının mevcudiyetini anlatmış oluruz. İşte o kadınlar ki erkeklere tevaffuklarıyla feministliklerini (kendileri farkına varmaksızın...) ispat etmişlerdir.

Kadınla erkek arasındaki müsavat hakkında irat buyrulan sual-i edibaneye şimdi burada cevap vereceğim

- Evet efendim, tibben kadınla erkek dimağı arasında hiçbir fark yoktur.

Erkek ve kız çocukların karışık olarak tahsil ettikleri Amerika’daki darü’t-tedrislerde, daima istidat ve zekâlarıyla temayüz eden ve aliyyü’l-âlâ derecesini kazanan talebatın talebe adâdına müsavi gelmekte olduğuna dikkat eden esâtize-i kiram rical ile nisvan beyninde fark bulunmadığına hüküm vermişlerdir.

Buna dair aceze de etibba-yı hazıkanın ekserisinden muvafık izahat almıştım. Fazla olarak kadınların zekâsı yüksek, maneviyatı rakik ve şeffaf bir şefkatle mücelladır deniliyor. Bunu mizacımıza, zaafımıza hamledenler de vardır!.. Fakat hin-i hacette erkeklerden daha ziyade cesaret ve metanet ibraz edenlerimizin ekseri, meşhut ve müspet olduğu berahiniyle o nazariyeyi cerh ederiz!

Zaten tarik-i hayatta her şey alışmaktan ibarettir.

Bizi bir muhit-i muzik içinde zaaf ve zilletle alıştıranlar... ve öyle zebun yetiştigimizi görmekle reculane mağrur olanlar indinde ihtimal kadınlar erkeklerin gölgesidir!!! Lakin hürriyet-i şahsiyesini istirdat için bütün sükûn ve saadetini fedadan çekinmeyen nisvan-ı mütemeddine; hariçten o muhit-i muziki göstererek bazen tehdit... bazen nevazişkâr ninnilerle bizi uyutmaya uğraşan ey gafil ricalimiz!.. Aldaniyorsunuz... Belki bugünkü valideler dest-i tahakkümünüzde böyle uyusuk... bi-haber kalabilirler! Belki bir kısmı da bu nevm-i nûşîn-i nevazişane mağluben kadınlığı unutarak oyalanabilirler!.. Fakat şem'a-i medeniyet etrafına toplanan hanım kızlar - önlerine açılmış sahaif - ulûm ve fûnunla tenevvür eyledikçe insaniyete musaddar olan kadınlığa geçirilmiş tavk-giran-ı taassubu artık çıkarmak ihtiyacını elbette hissedeceklerdir! diye bağıryorlar.

Nisvan-ı İslam içinde feminizmin nasıl telakki edileceğine dair birkaç söz söylemeden evvel sükûtu caiz görmeyeyim:

İslamiyet- Kadını ticaretten, ziraatten asâkir-i tergip, teşci ve mecruhini tedavi için harbe gitmekten menetmemiştir. Bunlar hakkında misal iradi, büyük bir tarih kitabı yazmaya vabestedir. Demek istiyoruz ki vakt-i hazret-i nebevide ve sonraları kadınlar muhterem ve hareket-ı namuskâranelerinde tamamıyla hürdüler. Abbasiler'in sebep-i inkırazı olan devre-i sefahat başlayınca kadınlık da müzeyyen, müzehhep esaret örtüsüne bürünmeye başladı! Şimdiki hâlimizin dinî değil, arzî olduğu malum bir keyfiyettir. Bize lazım olan şeriat-i garray-ı Muhammediyenin mesaj verdiği hürriyet-i mutahharadır. Yoksa medeniyetin pek ileri gitmesiyle tefessüh etmiş nokta-i sefahatine garptaki ahlakiyyun da şimdi acı acı bakarak düşünüyorlar!!!”

Medeniyetin iyiliklerini bırakıp yalnız hevaperestliğe ait kısmını öğrenmek- tabii kadınlıktaki nur-ı kutsiyeti karartır... Biz – O hâli ayn-ı felaket addederiz. Bahusus henüz medeniyet nedir anlamayan zamanımız nisvanı için... mantıksız temeddün maazallah ahlaksızlık üstüne ahlaksızlık ilave eder!

Bize faziletle meşbu asıl feministliği tahsil ile beraber telkih etmelidir (Eyvah ki devr-i meşrutiyetimizin iptidasından beri ümitlerimizin hilafına.. maarif eski derecesinde sönük bir ziya bile neşredemiyor!)

Herhalde cehalet ve taassup örtüsü altından iniltilerimizi işterek biz biçarelere acıyan ve terakkimize çalışan gayur mücahitlerimizin – mevcudiyetini gördükçe müteselli ve atimizden ümitvar olabiliriz.

(Avrupa'daki muhterem feministler de ricalin tarafgirliğinden büyük bir kuvvet almışlar ve bu suretle mütegalibine galebe çalmışlardı!).

Kadınlık -“Himmatınız var olsun”- cümlesiyle arz-ı teşekkürden sonra destgirimiz olan mücahidin – hamiyetperverana karşı yed-i faziletini uzatarak musafaha eder.

Emine Semiye